

KV PAHL 11, SÖDERMALM, STOCKHOLM

KULTURMILJÖANALYS

GRANSKNINGSKOPIA 2023-05-11

Kv Pahl 11
Södermalm, Stockholm

Kulturmiljöanalys

Beställare: Einar Mattsson AB
Datum: GRANSKNINGSKOPIA 2023-05-11

Reichmann Antikvarier AB
Ekensbergsvägen 75 169 31 SOLNA
Tel: 08-734 07 90
E-post: postmaster@reichmann.se

Utförd av:
Claes Reichmann, ansvarig, sakkunnig kulturvärden, behörighet K
Martina Berglund, handläggare, sakkunnig kulturvärden, behörighet K

Omslagsfoto: Gatufasaden med vy från Renstiernas gata

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	4	Kulturvärden	33
		Sofia och östra Södermalm	33
Inledning	5	Undersökningsområdet	33
Bakgrund och syfte	5	Kv Pahl 11	33
Vad är en kulturmiljöanalys?	5		
Arbetsätt	5	Råd inför förändring	34
Utredningsområde-avgränsning	5	Förgårdsmarken	34
Disposition	5	Gården	34
		Takpåbyggnad	34
Förutsättningar	6	Fasadens utförande, gestaltning	34
Översiktsplan	6	Skala och höjd i kvarteret	34
Stockholms byggnadsordning	6		
Gällande detaljplan	7	Källor	35
Övriga detaljplaner i kvarteret	8	Tryckta källor	35
Riksintresse för kulturmiljövården	9	Otryckta källor	35
Plan- och bygglag (2010:900), PBL	10	Arkiv	35
Boverkets byggregler (BFS 2011:6)	12	Kartor	35
Historik	13		
Sofia - östra delen av Södermalm	13		
Kvarteret Pahl och dess omgivning	14		
Pahl 11	17		
Arkitekt Ernst Grönwall	20		
Nuläge och karaktärisering	21		
Planstruktur	21		
Närområdet	21		
Bondegatan	23		
Åsögatan	25		
Borgmästargatan	26		
Renstiernas gata	27		
Närområdets årsringar	28		
Kv Pahl 11	29		

Samtliga fotografier är tagna av Reichmann Antikvarier AB, där ej annat anges.

SAMMANFATTNING

Kulturmiljöanalys

Analysen har sitt fokus på fastigheten Pahl 11. Utredningsområdet innefattar hela kvarteret Pahl samt halva kvarteret Keders söder om detta. Även omgivande hus och intilliggande gator med relevans för det aktuella området berörs men mer översiktligt.

Historik

Kvarterets befintliga byggnadssruktur följer 1800-talets stadsplan på norra halvan och 1950-talets stadsplan på den södra. Flerbostadshuset i kv Pahl 11 är uppfört 1974 efter ritningar av arkitekt Ernst Grönwall. Gestaltningen är tidstypisk med lamellhusets karaktäristiska enkelhet och symmetri. Det platta taket, balkongerna och släta putsade fasaderna samt förgårdsmarken är bevarat från byggnadstiden

Kulturvärden

SOFIA OCH ÖSTRA SÖDERMALM

Den samlade bebyggelsen i slutna kvarter är typisk för den klassiska stenstaden och har stora arkitektoniska och stadsbildsmässiga värden. Bebyggelsen har också ett arkitektoniskt värde genom sitt välbevarade och tidstypiska utförande.

UNDERSÖKNINGSOMRÅDET

Området utgörs främst av bebyggelse uppförd under 1920-1970. De då rådande idealen som främst handlade om enkelhet och avsaknad av fasaddekorationer präglar därför området till stora delar. Byggnader med lokaler eller butiker i bottenvåningen ger levande gaturum.

Här finns också samhällshistoriska värden i nybyggnaderna från 1950-, 60- och 70-talen. Dessa byggnader utgör tydligt avläsbara årsringar och är uttryck för den omfattande rivningsvågen vid denna tid. Exempelen i det specifika kvarteret är flera varav den aktuella fastigheten Pahl 11 är det senast uppförda.

PAHL 11

Huset i kv Pahl 11 har en enkel karaktär med en symmetrisk och rationell utformning i synnerhet mot gatan. Burspråk mot gården ger en mer bearbetad och komplex fasad men med bibehållen symmetri. Byggnaden är ett tidstypiskt exempel på arkitekturen från 1970-tal, dessutom ritat av den kände

och välrenommerade arkitekten Ernst Grönwall. Här finns därför ett byggnadshistoriskt värde.

Den fria placeringen av storgårdsmönster med synliga gavlar följer 70-talets stadsplan och visar på dåtidens stadplaneideal, mitt i 1800-talets stenstadsstruktur. Det indragna läget avviker i detta avseende då det inte följer detaljplanen men förstärker det tidstypiska intrycket och upplevelsen.

Återhållen, rationell arkitektur med små accenter i form av entréhallens stengolv och tegelbeklädnader samt vinklade burspråk mot gården, sträng symmetri i fasadgestaltningen och takfotens enkelhet och höjd är karaktärsdrag. Tillsammans med enkla men tidstypiska material och avsaknaden av detaljbearbetning ger detta ett arkitektoniskt värde.

Byggnadens indragna placering skapar en förgårdsmark där ursprungliga planteringar med buskar och träd från 1970-talet finns kvar. Utformningen ger ett grönt inslag i gatumiljön som i övrigt helt saknar planteringar. Byggnadens fria placering i kvarteret med synliga gavlar skapar en öppenhet mot gaturummet. Här bryts stenstadens täthet och grönska tillförs vilket skapar upplevelsevärden.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG KV PAHL 11

- Symmetrisk fasadgestaltning
- Platt tak med tydligt markerad takfot av plåt (ursprungligen svart)
- Fasad av sprutputs med sockel av cementputs med svart och vit stenkross.
- Norrsidans vinklade burspråk
- Förgårdsmark med träd och planteringar
- Ursprunglig mönstrad markbeläggning av betongplattor invid entré och på gård
- Centralt placerad, indragen entré med genomsikt till gården.
- Entrépartier av buneloxeradaluminium, original från 1974.
- Entréns gula tegel som fortsätter in i entréhallen
- Entréhall med marmorgolv och brunbetsade träräcken

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Reichmann Antikvarier AB har fått i uppdrag av Einar Mattsson AB att utföra en kulturmiljöanalys av kv Pahl 11. Analysen görs i syfte att fungera som underlag inför en planerad utveckling av fastigheten.

Syftet med en kulturmiljöanalys är att fungera som underlag i planeringsprocesser och vid projektering. Kulturmiljön är en tillgång i planeringen som bidrar till en hållbar samhällsutveckling. Genom att undersöka vilka faktorer som påverkat platsen kan den sättas in i ett kulturhistoriskt sammanhang. Utifrån detta identifieras och definieras områdets och bebyggelsens kulturvärden och kulturmiljökvantiteter. Meningen är att utredningens resultat ska integreras i stadens och byggaktörernas utvecklingsplaner för området.

En kulturmiljöanalys följs ofta av en konsekvensanalys. Det är en analys av hur kulturvärdena påverkas och vilka konsekvenserna blir för området vid en föreslagen ändring av en byggnad eller ett område.

Vad är en kulturmiljöanalys?

Kunskap om samhällets utveckling och de historiska processerna är en förutsättning för att kunna avläsa varför landskapet ser ut som det gör idag.

Genom en kulturmiljöanalys förmedlas kunskaper om kulturarv och kulturmiljö som underlag för den planerade utvecklingen. Bärande berättelser identifieras, liksom fysiskt avläsbara uttryck som återspeglar dem. Genom att belysa vad som är kännetecknande för en miljö ges underlag för bedömning av områdets möjligheter och begränsningar för förändring. För att förstå hur dessa avspeglas i landskapet och är väsentliga för att avläsa och uppleva miljöns historia och utveckling lyfts de fram som värdebärande karaktärsdrag.

Värdebärande karaktärsdrag är de strukturer, funktioner, samband och egenskaper som starkt präglar och upprätthåller landskapets/platsens/bebyggelsemiljöns karaktär. Kulturmiljöanalysen skapar förutsättningar för att göra medvetna förändringar som tar avstamp i miljöns kulturmiljökvantiteter.

Det aktuella utredningsområdet består av hela kvarteret Pahl samt halva kvarteret Keders. Källa karta: Lantmäteriet, Min karta

Arbetsätt

Utgångspunkten för arbetet utgörs av Riksantikvarieämbetets metod beskriven i rapporten ”Plattform Kulturhistorisk värdering och urval. Grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet”, 2015. Sammanfattningsvis finns tre huvudteman att följa och beskriva; Informationsinnehåll, Helhet och Relevans. Strukturen för arbetet följer även i avgörande avseenden den som beskrivs i publikationen ”Kulturmiljöanalys, en vägledning för användande av DIVE 2009”. Arbetet motsvarar momenten S1, S2 och S3 enligt DIVE.

Värdering i denna kulturmiljöanalys utgår från Boverkets definition av begreppet kulturvärde som en sammanfattande benämning för vad som i den fysiska miljön bedöms som värdefullt ur kulturhistoriskt, estetiskt och socialt hänseende. Dessa perspektiv kan, var för sig eller tillsammans, motivera olika åtgärder för att tillvarata kulturvärdena i den kommunala planeringen. Vidare har begreppen i den föreliggande värderingen sin utgångspunkt i Riksantikvarieämbetets metod som har preciserats i boken ”Kulturhistorisk värdering av bebyggelse”, Axel Unnerbäck (2002). Metoden bygger på en identifikationsfas som är uppdelad i så kallade dokumentvärden (d.v.s. historiska egenskaper), och upplevelsevärden (d.v.s. estetiskt och socialt engagerande värden). Dessa värden kompletteras sedan av bedömning av graden av äkthet (autenticitet), kvalitet, tydlighet pedagogiskt värde) sällsynthet och representativitet.

Utredningsområde-avgränsning

Analysen har sitt fokus på fastigheten Pahl 11 som är bebyggd med ett flerbostadshus från 1970-talet. Utredningsområdet innefattar hela kvarteret Pahl samt halva kvarteret Keders söder om detta. Även omgivande hus och intilliggande gator med relevans för det aktuella området berörs men mer översiktligt.

Disposition

Analysen inleds med ett förutsättningskapitel som omfattar genomgång av lagskydd och kommunala riktlinjer att förhålla sig till. Därefter följer en historik över områdets utveckling följt av en nulägesbeskrivning och karaktärisering. Rapporten avslutas med en kulturhistorisk värdering samt råd inför förändring.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Översiktsplan

I aktuell översiktsplan (2018) redogör Stockholms stad för hur kulturmiljöer ska tas tillvara i utvecklingen av staden, under rubriken Kulturmiljö i en växande stad. Relevant i detta fall är bl.a. att:

- Bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har betydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen.

- Att väva samman ny bebyggelse med befintliga värden är angeläget i stadsbyggnad. Nya tillägg i stadsväven ska uttrycka ett medvetet förhållningssätt till kulturmiljöns värden.

- När staden förändras krävs ett medvetet förhållningssätt till topografi, stadssiluett och mötet med vattnet. Högre byggnader ska infogas med omsorg om stadslandskapets helhetsverkan. Grönska, parker och naturområden ska utvecklas så att kulturvärden tas tillvara samtidigt som nya estetiska och sociala värden tillförs.

- Stadsbyggnad ska ta sin utgångspunkt i kunskap om stadsdelarnas olika karaktär, hur de samspelar med landskapets förutsättningar, deras olika stadsplanemönster och hustyper. Ett medvetet förhållningssätt till befintliga kvaliteter är därför en förutsättning vid tillägg och omvandlingar.

- Kulturmiljöns värden ska fortlöpande identifieras, säkerställas, tas omhand och utvecklas.

- Ny bebyggelse, ändringar och tillägg i befintliga miljöer ska utföras omsorgsfullt, med konsekventa karaktärsdrag och genomarbetade detaljer grundade på en gedigen analys.

- Stadens rum och bebyggelse ska utvecklas i relation till alla skalor, från detalj till staden som helhet.

- Det byggda ska ta stöd i kunskap om historien, spegla samtiden och planeras för framtida behov.

- Det byggda ska utformas med stöd i kunskap om den specifika platsen.

- Arkitekturen ska uttrycka sin samtid, utvecklas med stöd i kunskap om Stockholms karaktär samt kunna beskrivas som idé.

- Det byggda ska användas som verktyg för att bidra till att lösa samhällets långsiktiga behov och tillföra staden hållbara kvaliteter med människan som utgångspunkt.

Stockholms byggnadsordning

Stockholms byggnadsordning kan ses som ett tematiskt tillägg till översiktsplanen som förtydligar planens delar om allmänna intressen: Kulturmiljö i en växande stad och Arkitektur och gestaltning. Stockholms arkitekturpolicy är ytterligare en komponent (tillsammans med översiktsplanen, riksintressebilagan och byggnadsordningen) i den övergripande strategi Stockholms stad har för stadens arkitektur.

Byggnadsordningen inleds med följande utgångspunkter när Stockholm utvecklas:

- Stadens rum och bebyggelse ska utvecklas i relation till alla skalor, från detalj till staden som helhet.

- Det byggda ska ta stöd i kunskap om historien, spegla samtiden och planeras för framtida behov.

- Det byggda ska utformas med stöd i kunskap om den specifika platsen.

- Arkitekturen ska uttrycka sin samtid, utvecklas med stöd i kunskap om Stockholms karaktär samt kunna beskrivas som idé.

- Det byggda ska användas som verktyg för att bidra till att lösa samhällets långsiktiga behov och tillföra staden hållbara kvaliteter med människan som utgångspunkt.

Byggnadsordningen beskriver hur staden har vuxit fram historiskt, stadslandskapets förutsättningar och stadsdelarnas karaktärer. Den innehåller också vägledningar och processtöd för stadens fortsatta utveckling.

Kvarteret Pahl är en del av stenstaden som växt fram under århundraden. Följande vägledande punkter för *Stenstaden* redovisas i byggnadsordningen:

• Utveckla stenstaden med utgångspunkt ur det sena 1800-talets stadsplanestruktur; kvartersindelning, esplanadsystem och gatubredder samt det äldre gatunätet på Södermalm och kvarvarande delar av 1600-talets gatunät. Utforma nya byggnader som läggs till i befintlig struktur utifrån en samtida tolkning av platsens förutsättningar.

• Motivera höga byggnader som läggs till och som bryter mot stenstadens och Citys enhetliga höjdskala ur stadsbildssynpunkt. Beakta relationen till andra höga byggnader och omgivande byggnadshöjder samt påverkan på offentliga rum. Beakta konsekvenserna för siktlinjer och utblickar från stadens höjdparter.

• Ta tillvara, utveckla och aktivera stenstadens torg och parker för att möta behovet av rekreation och mötesplatser.

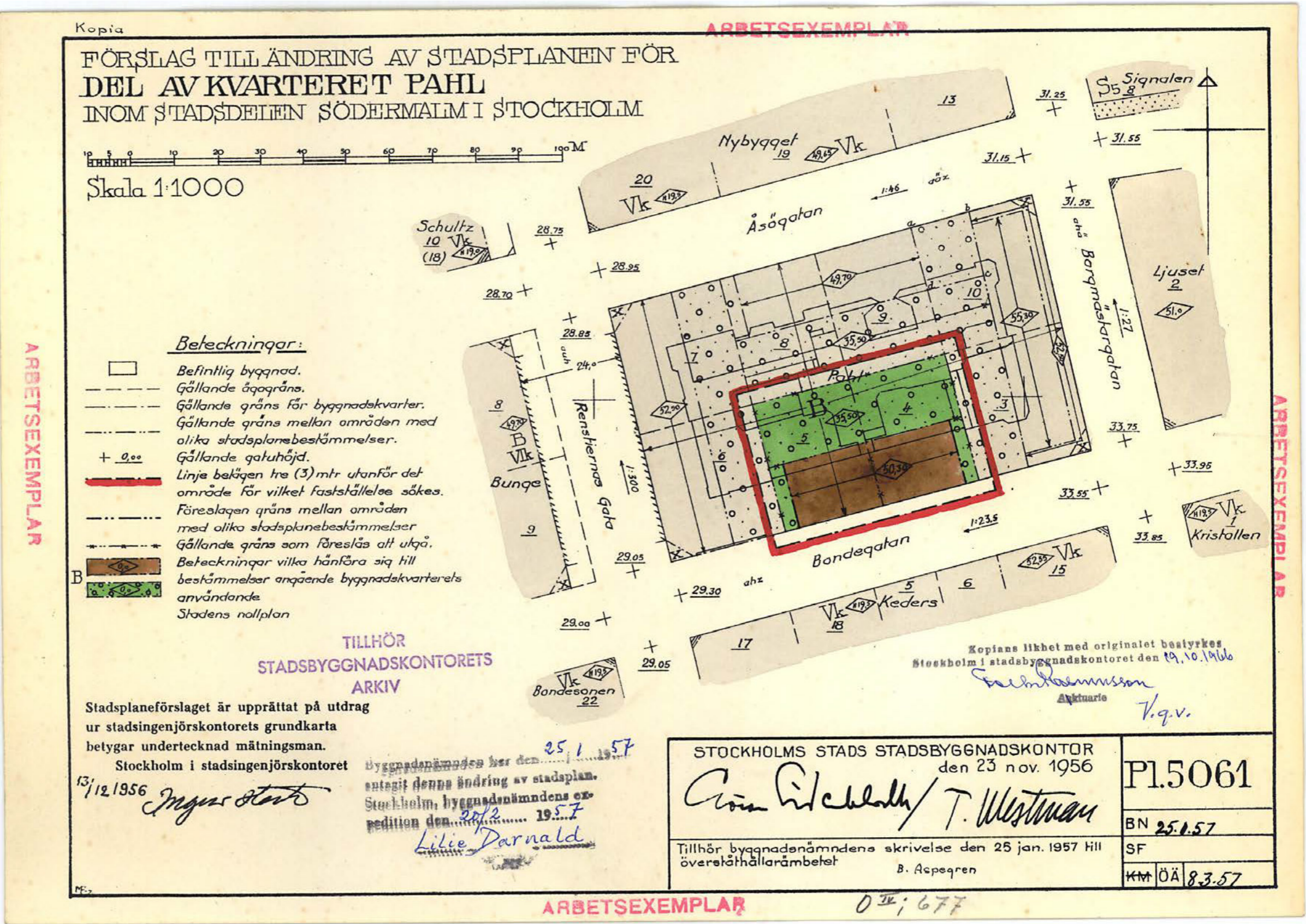
• Utforma ny bebyggelse så att stenstadens blandning av bostäder och verksamheter tas tillvara och utvecklas. Undvik omvandling av befintliga lokaler i bottenvåningarna till bostäder.

• Ta tillvara eller återskapa karaktärsskapande material, kulörer, byggnadsdelar och detaljer i så stor utsträckning som möjligt vid ombyggnad och renovering

Gällande detaljplan

För kv Pahl 11 gäller detaljplan PL 5061, Förslag till ändring av stadsplanen för del av kvarteret Pahl inom stadsdelen Södermalm i Stockholm. Planen vann laga kraft 1957.

Planen anger ytor för bostäder och kontor i en byggnad i sex våningar med en överbyggd planterad gård. Enligt planen ligger huskroppen i liv med Bodegatan men byggdes sedan med förgårdsmark åt samma håll. Troligen berodde detta på att man genom att dra in byggnaden och förse den med platt tak fick möjligheten att bygga ytterligare två våningar men ändå hålla sig inom utsatt höjd.

Plankarta för Pahl 11 från 1957. Källa: Stadsbyggnadsnämndens arkiv.

Övriga detaljplaner i kvarteret

När förändringsarbetet av kvarteret och området genomfördes på 1950-talet så skapades två detaljplaner Pl 4459 för Pahl 3, 6-10 och Pl 5061 för Pahl 11.

Eftersom 1800-talsbyggnaderna mot Åsögatan bevarades kom de att omfattas av en byggrätt som var avvikande på höjden men inte till fotavtryck. För Pahl 7 och 8 resulterade detta i två nya detaljplaner som behöll byggnadernas planmässiga utbredning men tillät en högre höjd. Båda fastigheterna har under 2000-talet försetts med påbyggnader omfattande två våningsplan och inredd vind.

Vy mot nordväst från taket på Pahl 11, med påbyggnader på fastigheterna Pahl 7 och 8

Planskiss som visar kvarteret Pahls olika detaljplaner. III: Total arkitektur 2023.

Riksintresse för kulturmiljövården, 3 kap. 6 § Miljöbalk (1998:808), MB

Områden av riksintresse för kulturmiljövården pekades ut av Riksantikvarieämbetet efter införandet av naturresurslagen 1987. Riksintressen är mark- eller vattenområden som anses viktiga ur en nationell synvinkel och som därför långsiktigt ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada det värde som konstituerat riksintresset. Riksintressen skyddas enligt hushållningsbestämmelserna i 3 kapitlet i miljöbalken.

Kv Pahl ligger inom det stora riksintressområdet Stockholms innerstad med Djurgården (AB115), men tillhör inte någon värdekärna.

MOTIVERING OCH VÄRDEOMDÖME/UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET

Motivering
Storstadsmiljö, präglad av funktionen som landets politiska och administrativa centrum sedan medeltiden och de mycket speciella topografiska och kommunikationsmässiga förutsättningarna för handel, samfärdsel och försvar. Utvecklingen inom stadsplane- och byggnadskonsten har fått särskilt tydliga uttryck med alla epoker från medeltiden till nutid väl representerade. Residensstad, domkyrko- och universitetsstad samt viktigsjöfarts- och industristad. (Stiftsstad, Skolstad).

I riksintressebeskrivningen definieras även uttryck för riksintresset, vilka är sådana inslag i landskapet som är ett resultat av den kulturhistoriska utveckling som legat till grund för utpekandet av riksintresset.

Uttrycken kan bestå av hela miljöer, mindre områden, markslag, byggnader, anläggningar, lämningar, egenskaper och karaktärsdrag samt visuella, funktionella eller andra samband mellan dessa.

För det aktuella kvarteret och närområdet är följande uttryck aktuella.

Uttryck för riksintresset
”Det sena 1800-talets stadsbyggande med esplanadsystemet och gator av olika bredd och karaktär och byggnader i bestämda hushöjder. Villastaden, nya typer av offentliga byggnader, folkrörelsebyggnader och miljöer, kommunaltekniska anläggningar och parker. Genombrottsgator och områden planlagda som ”ny stadsdel” i enlighet med 1874 års byggnadsstadga. Den täta och enhetliga stenstadsbebyggelsen.”

Kommentar
De aktuella kvarteren i området tillkom med 1874 års byggnadsstadga som grund där bl a krav på byggnader i fem våningar var styrande.

Kvarteren representerar både det sena 1800- och det tidiga 1900-talets stadsutveckling. 1800-talets stadspaner har här lagt en grund för områdets utveckling där kvarteren lades ut som en del i de stora regleringsplanerna under 1870- och 80-talen. Intilliggande Vitabergsparken utgjorde en av de bergsparker som skulle fylla staden med grönska.

”1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling. Lärkstaden, Diplo-matstaden, Birkastan, Röda Bergen, Kungsgatan och andra miljöer som återspeglar stadsplanering och bebyggelseutvecklingen under århundradets inledande årtionden. Terränganpassade planer, storgårdskvarter , men även fullföljandet av den äldre rutnätsstaden. Parkanläggningar och grönska, inner stadens koloniträdgårdar. Uttryck för det moderna välfärds-samhället och dess stadsbyggande, så som Gärdet, Slussen och Hötorgscity. Smalhusområdet Abessinien i Hjor thagen.”

Kommentar
Bebyggelsen i och omkring kv Pahl representerar det tidiga 1900-talets bebyggelseutveckling då man rev äldre träbebyggelse som ersattes med mer stads- och ståndsmässig stenhusbebyggelse. Greppet togs sedan vidare då vissa av 1880-talets hus i sin tur revs och ersattes med de byggnder från 1950-60-och 70-talet som vi ser i kvarteren idag.

Samtidigt som Vitabergsparken företräder de terränganpassade planerna byggde man vidare på den äldre rutnätsstadens mönster.

”Andra stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet. **De tydligt avläsbara ”årsringarna”** i stadsväxten. Stenstadens tydliga yttre gräns. **Stadssiluetten med den begränsade hushöjden** där i stort sett bara kyrktorren och offentliga byggnader tillåtit höja sig över mängden. Byggnader och miljöer med anknytning till konstnärliga verk och historiska personer.”

Kommentar
I kv Pahl och dess närmaste omgivning är stadsväxtens årsringar tydligt avläsbara med bebyggelse från 1880- till 1970-talet. Årsringar syns även i senare tillagda skikt såsom påbyggnader på befintliga hus.

Kvarteren med sin jämna och begränsade höjd bidrar till stadssiluetten där närliggande Sofia kyrka tillhör ett av de medvetet planerade landmärkena.

3 kap. 6 § MB
Riksintresse för kulturmiljövård

Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas.

Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

Plan- och bygglag (2010:900), PBL

HÄNSYN TILL KULTURVÄRDEN

I plan- och bygglagens andra kapitel anges att bebyggelse och byggnadsverk ska utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till bland annat landskapsbilden och kulturvärdena på platsen.

FÖRVANSKNING, UNDERHÅLL OCH VARSAMHET

I plan- och bygglagens åttonde kapitel anges kraven på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser. Där anges att alla ändringar av befintliga byggnader ska utföras varsamt så att hänsyn tas till byggnadens karaktärsdrag och kulturvärden. Byggnader eller bebyggelseområden som är särskilt värdefulla får inte förvanskas. Underhållet av byggnader ska anpassas till deras karaktär och värde så att de särskilda värdena bevaras.

Denna kulturmiljöanalys ska förtydliga byggnadernas karaktärsdrag och kulturvärden så att hänsyn till dessa ska kunna tas vid ändringar.

2 kap. 6 § Hänsyn till kulturvärden

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till;

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och in-

tresset av en god helhetsverkan.

8 kap. 13 § Förvanskning

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Första stycket ska tillämpas också på bebyggelseområden.

8 kap. 14 § Underhåll

Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och tekniska egenskaper i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

8 kap. 17 § Varsamhet

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt Plan- och Bygglagen har Stockholms stad antagit en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde. Klassificeringen som utförs av Stockholms stadsmuseum är ett kunskapsunderlag utan rättsligt bindande verkan.

De tre klasser som stadsmuseet använder sig av är:

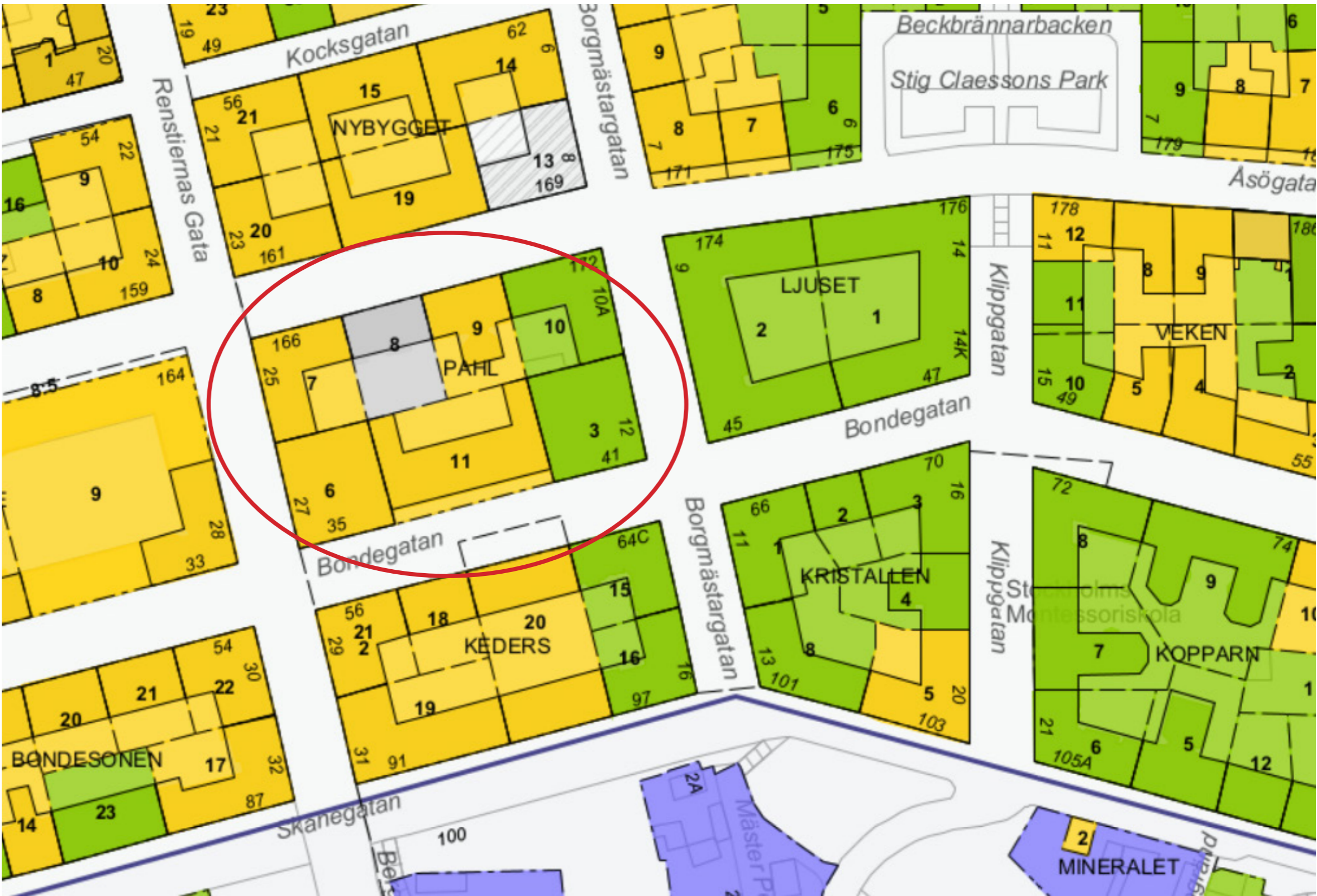
Blått - bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

Grönt - högt kulturhistoriskt värde. Bebyggelsen är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Gult - bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier. Det finns även fastigheter som är markerade med streckning vilket betyder att de ännu inte är klassificerade, alternativt att fastigheten är obebyggd. Fastigheter som inte är klassificerade kan alltså ha stora kulturhistoriska värden som stadsmuseet ännu inte tagit ställning till.

I kv Pahl finns en gråmarkerad byggnad, fyra stycken gulmarkerade byggnader varav Pahl 11 är en och två stycken grönmarkerade fastigheter.

Utdrag ur Stockholms stadsmuseums klassificeringskarta med hela kv Pahl inringat. Källa: DpWebmap.

Boverkets byggregler (BFS 2011:6)

Vägledning för huruvida de aktuella byggnaderna och miljön som helhet ska betraktas som särskilt värdefulla, ges i Boverkets byggregler.

En byggnad kan vara särskilt värdefull antingen för att den har sådana värden i sig eller för att den utgör en väsentlig del av en särskilt värdefull bebyggelsemiljö. Den kan utgöra en källa till kunskap om äldre material och teknik eller belysa tidigare bostadsförhållanden eller sociala och ekonomiska villkor.

En tumregel enligt handledningen är att byggnader från tiden före 1920-talets bebyggelseexpansion, som har sin huvudsakliga karaktär bevarad, utgör idag en så begränsad del av byggnadsbeståndet att flertalet av dem kan antas uppfylla något av kriterierna för särskilt värdefull byggnad.

Varsamhet

För att en åtgärd ska anses vara varsam bör den respektera byggnadens karaktär avseende

- proportioner, form och volym,
- materialval och utförande,
- färgsättning, och
- detaljsorg och detaljeringsnivå.

Den bör också ta till vara detaljer som är väsentliga för byggnadens karaktär.

Särskilt värdefull byggnad

En byggnad kan vara en sådan särskilt värdefull byggnad som avses i 8 kap. 13 § PBL antingen för att den har sådana värden i sig eller för att den utgör en väsentlig del av en särskilt värdefull bebyggelsemiljö. Vad som sägs här om byggnader gäller även för bebyggelseområden.

En byggnad kan vara särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden. Exempel på detta är

- byggnader som representerar en tidigare vanlig byggnadskategori eller konstruktion som nu har blivit sällsynt,
- byggnader som belyser tidigare bostadsförhållanden, sociala och ekonomiska villkor, arbetsförhållanden, olika grupper livsvillkor, stadsbyggnadsideal eller arkitektoniska ideal samt värderingar och tankemönster, och
- byggnader som har representerat för lokalsamhället viktiga funktioner eller verksamheter.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den tydliggör samhällsutvecklingen. Exempel på detta är

- byggnader som till exempel illustrerar folkrörelsernas framväxt, massbilismens genombrott, immigration eller emigration,
- byggnader som har tjänat som förebilder eller på annat sätt varit uppmärksammade i sin samtid, och
- byggnader som präglas av en stark arkitektonisk idé.

En byggnad kan också vara särskilt värdefull om den i sig utgör en källa till kunskap om äldre material och teknik.

En byggnad kan vara särskilt värdefull från konstnärlig synpunkt om den uppvisar särskilda estetiska kvaliteter eller har en hög ambitionsnivå med avseende på arkitektonisk gestaltning eller i utförande och materialval eller i konstnärlig gestaltning och utsmyckning.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den värderas högt i ett lokalt sammanhang. Exempel på detta kan vara byggnader som har haft stor betydelse i ortens sociala liv eller för ortens identitet eller i lokala traditioner.

I begreppet särskilt värdefull byggnad ligger att byggnaden särskilt väl ska belysa ett visst förhållande eller i sitt sammanhang ha få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande.

Byggnader från tiden före 1920-talets bebyggelseexpansion, som har sin huvudsakliga karaktär bevarad, utgör idag en så begränsad del av byggnadsbeståndet att flertalet av dem kan antas uppfylla något av kriterierna för särskilt värdefull byggnad.

HISTORIK

Sofia - östra delen av Södermalm

Den östra delen av Södermalm, kallad Sofia, var länge ett perifert område i staden, till stora delar täckt av odlingar och betesmark. Under 1600-talet anlades Danviks skans på Danviksberget, nuvarande Fåfången, för att bevaka Stockholms inlopp. Vid Tegelviken låg från slutet av 1600-talet Södra varvet, eller Stora varvet, som hade sin storhetstid under 1800-talets mitt och avvecklades på 1930-talet då hamnverksamheten tog över.

Vid östra Södermalm, tillika vid utkanten av flera av malmarna, förlades industri verksamhet som krävde mer yta och som inte fick plats inne i staden. Vid Barnängen, strax söder om Danvikstull startades 1691 en textilfabrik som under 17- och 1800-talet kom att bli Sveriges största textiltillverkare och Stockholms största arbetsplats.

I de omkringliggande kvarteren bosatte sig arbetare från textilfabrikerna, men även båtsmän, lotsare och varvsarbetare som hade sin verksamhet vid Södra varvet och Tegelviken. I takt med att industrierna växte under 17- och 1800-talen ökade också bostadsbebyggelsen i form av trähus som uppfördes för arbetare och mindre bemedlade.

I samband med industrialismens genombrott växte Stockholm snabbt; inflyttningen till staden ökade och bostadsbristen var stor. För att kontrollera expansionen påbörjades ett arbete med en generalplan för att omvandla staden till en modern

storstad. På 1880-talet antogs därför den sk Lindhagenplanen som skulle kontrollera expansionen och reglera gator och kvarter. Planen byggde på ett esplanadsystem med blandade boulevarder, parker och salutorg.

För den östra delen av Södermalm innebar detta att en rutnätsplan förlades över stadsdelen som inte tog någon större hänsyn till den befintliga bebyggelsen. Nya räta gator och kvarter lades ut och otillgängliga berg och höjder såsom Vita bergen spardes som parker. Genom kvarteren drogs gatorna Barnängsgatan, Skurugatan (nuvarande Tegelviksgatan), Bondegatan och Skånegatan. Planerna genomfördes inte fullt ut i stadsdelen, men den präglas fortfarande av rutnätet.

Bostadsbyggandet tog därefter fart och ett stort antal flerfamiljshus uppfördes på malmarna under de kommande decennierna. Husens utformning bestämdes av stadsplanen och byggnadsstadgan från 1874. Byggnadsstadgan reglerade hushöjder i fem våningar i slutna kvarter med enkla innergårdar och en gatubredd på ca 18 meter.

Husen uppfördes främst i sten och tegel ofta med puts som fasadmateriäl efter tidens arkitekturideal, vilket gav upphov till begreppet stenstaden. Den tidigare småskaliga bebyggelsen revs och ersattes således av bebyggelse i mer storskalig form vilket medförde en omfattande förändring av stadsbilden.

Stadens kraftiga expansion innebar även att allt fler offentliga byggnader uppfördes under slutet av 1800- och början av 1900-talet. På östra Södermalm byggdes till exempel både Sofia skola och Sofia kyrka under 1900-talets första år. Kyrkan placerades på Vita bergens högsta punkt och större delen av den äldre trähusbebyggelsen på platsen revs för att ge plats åt den nya stadsparken.

Ytterligare rivningar av trähusen skedde i samband med breddningen av Skånegatan på 1920-talet och när Renstiernas gata drogs fram på 1930-talet då också dess södra del sprängdes fram genom Vita bergen.

Ovan Utsikt över stenstaden från Skatteskrapan med Sofia kyrka i fonden. Foto Herbert Lindgren 1961. Källa: SSM.

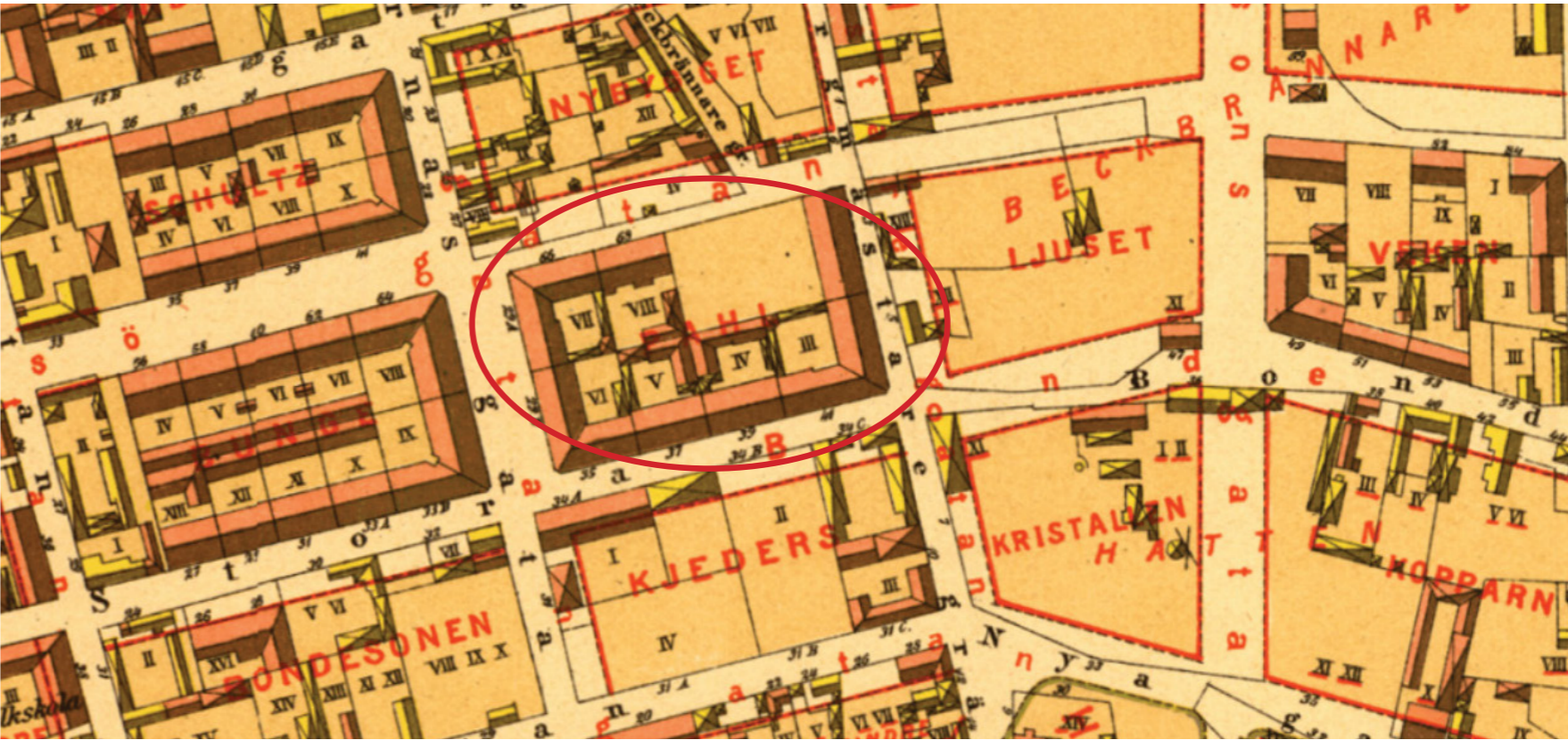
Th Utsikt från Sofia kyrka mot nordväst med Bergsprängargränd i förgrunden. Foto Oscar Heimer 1907-10. Källa: SSM

Kvarteret Pahl och dess omgivning

HISTORISKA STADSKARTOR

Historiska kartor visar att den aktuella platsen delades upp i kvartersstrukturer redan vid början av 1700-talet. På en karta från 1733 finns en kvarn på kvarterets östra sida, vilken fortfarande finns kvar på 1805 års karta och området har en lantlig karaktär med uppodlade kvarter. Kvarteret Pahl bebyggdes sedan så småningom med hus, till en början i dess yttre kanter. Vid slutet av 1880-talet hade kvarteret nästan fyllts med bostadshus.

Kvarteret har fått sitt namn efter råds- och riksdagsmannen Johan Pahl som bodde i kvarteret under 1600-talets senare del. Pahl var känd för att ha 1674 erhöill privilegium tillsammans med några kollegor på inrättandet av auktionskammaren och adressverket i Stockholm.

Ovan Karta från 1733. Källa: Stockholmskällan.

T h Karta från 1885 då nästan hela kvarteret bebyggt. Källa: Stockholmskällan.

**KVARTERET PAHL OCH FÖRÄNDRINGAR I
BYGGNADSBESTÅNDET**

I Stadsmuseets inventering från 1977 beskrivs kvarteret vara bebyggt på den norra sidan med bostadshus från 1883-84 samt 1913 medan den södra sidan bestod av hus uppförda 1958-70. Fasaderna på nr 7, 8 och 9 hade förenklats genom fasadhyvling på 1930-talet medan den monumentala fasaden på nr 10 alltså var bevarad. Detta förhåller sig likadant idag.

Huset i kv nr 10 i hörnet Borgmästargatan/Åsögatan kallas för Pelarhuset, eller Melanders hus och byggdes 1884-86. Beställare och byggmästare var A W Stening som även utformade de första ritningarna. Då ritningarna inte godkändes av stadsarkitekten p g a ”dålig smak och felaktiga proportioner” fick arkitekten Adolf Emil Melander revidera dem något. Dock var ändringarna inte särskilt omfattande och karaktäristiskt för huset är de kolonner som binder samman den andra och tredje våningen. 1914 tillkom en vindsvåning efter ritningar av arkitekterna Östlihn och Stark.

Det nuvarande huset i kv Pahl 3 byggdes 1960-62 efter att ett bostadshus från 1883 revs. Det nya huset ritades av arkitekterna Erik Thelaus och Hjalmar Klemming med John Mattson som byggherre och byggmästare.

1957 dokumenterades huset i kv Pahl 6 i hörnet Bondegatan/Renstirenas gata i samband med att det skulle rivas. Byggnaden var även den uppförd på 1880-talet och tydligen ”illa medfaren”. Huset ersattes

med nuvarande bostadshus som stod klart 1958-60. Rivningslov beviljades även för intilliggande hus i kv Pahl 7, vilket dock aldrig genomfördes. Detta hus fick istället en påbyggnad i tre plan som utfördes 2017.

I kv Pahl 8 finns idag ett bostadshus som byggdes 1882-84 med Hj J Engström som både byggherre och byggmästare men efter ritningar av okänd arkitekt.

Ovan Kv Pahl 3 i korsningen Borgmästargatan/Bondegatan. Huset byggdes 1883 men revs för att ersättas med nuvarande hus från 1960.

T v Trähusbebyggelse på Bondegatan 41, kv Pahl 3 år 1925.

Hörnet Renstiernas gata/Bondegatan, huset revs 1898. Källa: SSM.

Korsningen Borgmästargatan/Åsögatan med det s k Pelarhuset. Foto Svenska Dagbladet, sannolikt från början av 1900-talet. Källa: SSM.

Bondegatan västerut sett från Borgmästargatan 1935. Till höger syns kv Pahl. Foto J Söderberg. Källa: SSM.

Pahl 11

Nuvarande kv Pahl 11 hette tidigare nr 4 och 5. Här fanns två bostadshus med adresserna Bondegatan 39 respektive 37. Husen byggdes 1883 och 1882 och dokumenterades i samband med att de skulle rivas på 1960-talet. De båda husen hade rikt artikulerade putsfasader med delvis ursprungliga snickerier bevarade interiört. men inga uppgifter om arkitekt fanns, ritningarna var osignerade.

Bostadshuset som istället byggdes på tomt ritades av arkitekt Ernst Grönwall och stod färdigt 1974. Byggnaden gavs en tidstypisk utformning med slätputsad fasad, symmetriskt placerade fönster och balkonger, platt tak och lokaler med mindre fönster i bottenvåningen utåt Bondegatan. Inåt gården veckades fasaden av både balkonger och burspråk och innergårdens mark belades med betongsten med cirkelmönster. Här byggdes också låga gårdshus förbundna med bostadshuset som innehöll både lokaler och tvättstuga. En yta med plantering fick utgöra gränsen mot intilliggande fastigheter i norr.

Huset placerades inte riktigt enligt detaljplanen utan fick ett något indraget läge mot Bondegatan där också planteringar gjordes. Anledningen till indraget var troligen att man då kunde bygga ytterligare en våning men med bibehållen hushöjd också tack vare det platta taket.

Överst och underst t v Kv Pahl 11 innan rivning av 1880-talshusen på 1960-talet.

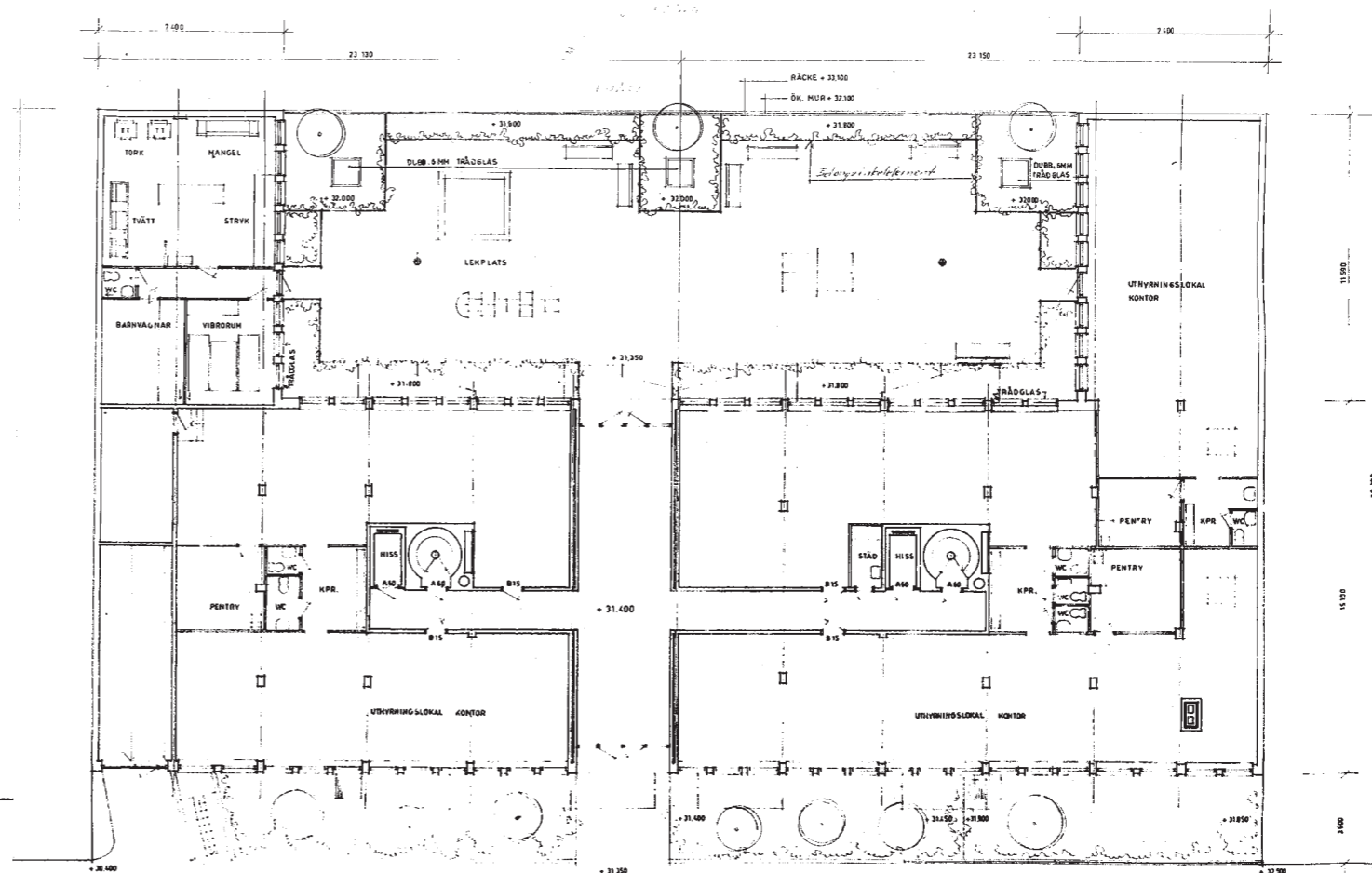
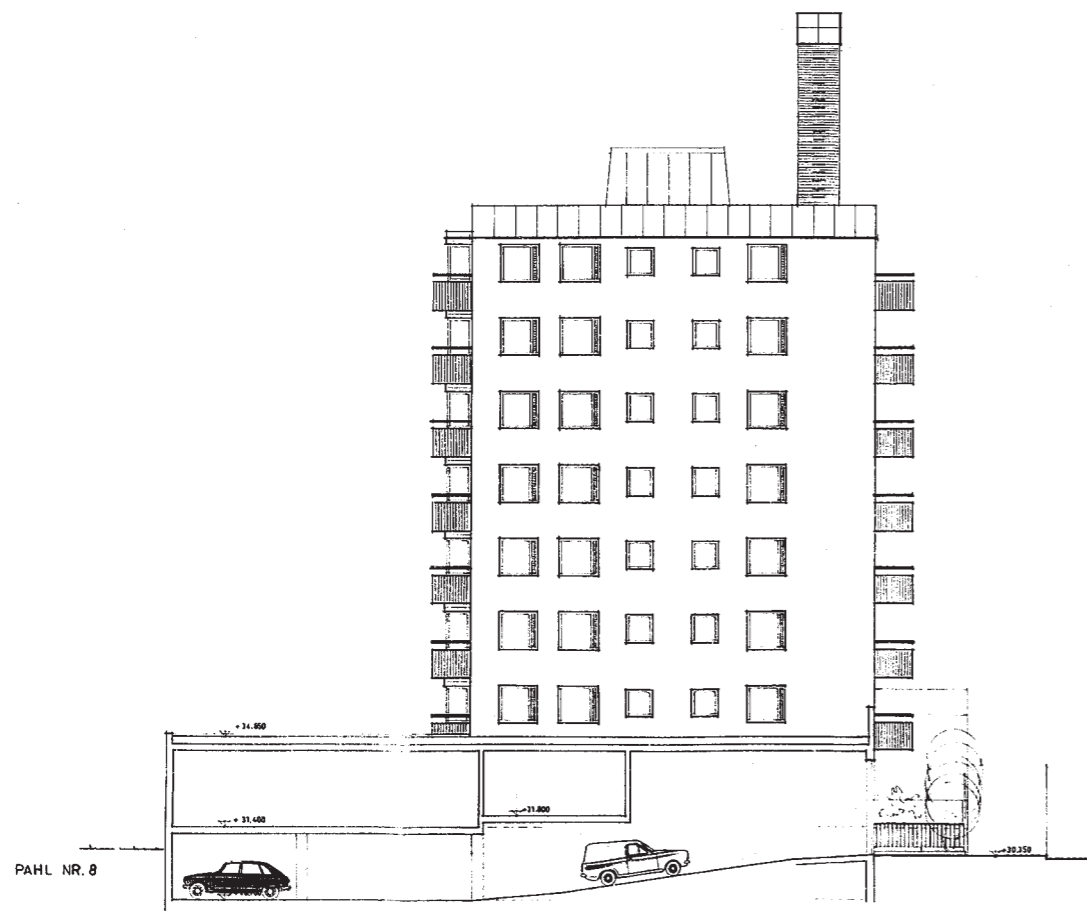
Ovan och t h Nybyggt hus i och innergård kv Pahl 11, foto från inventeringen 1977. Källa: Stockholms stadsmuseum.

Bygglövrättning från 1973, fasad mot söder och Bondegatan. Källa: Stadsbyggnadsnämndens arkiv.

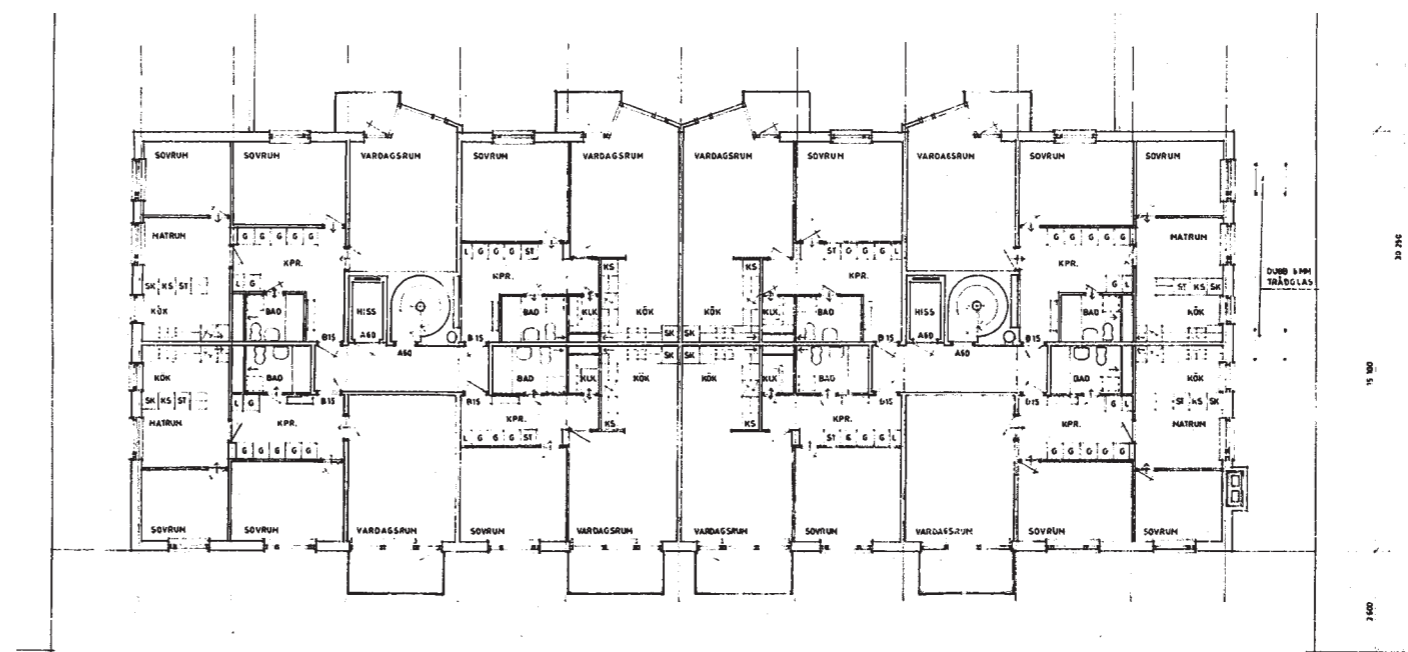
Bygglövrättning från 1973, fasad mot norr inåt gården.. Källa: Stadsbyggnadsnämndens arkiv.

Ovan Bygglösningsritning fasad mot sydväst.
Källa: Stadsbyggnadsnämndens arkiv.

Ovan t h Plan över bottenvåningen och gården.
Källa: Stadsbyggnadsnämndens arkiv.

Nedan t h Plan över våning 1-7 med lägenheter om 2 eller 3 rum och kök.
Källa: Stadsbyggnadsnämndens arkiv.

Arkitekt Ernst Grönwall

Följande text är till största delen hämtad ur Kulturmiljöutredning för Byälsvägen, Bagarmossen, Nyréns 2021.

Arkitekten Ernst Grönwall (1906-1996) hade en stor produktion av framförallt flerbostadshus från 1930-talet fram till 70-talet. Efter examen vid KTH år 1936 ritade han bostadshus i högklassig funktionalistisk stil i Stockholms innerstad. En del av dessa innehöll biografer såsom Victoria på Södermalm och legendariska Draken på Kungsholmen.

I början av 1950-talet ritade Grönwall Stiftelsen Konung Oscar den I:s minnes nya äldreboende ute i Bagarmossen, som ersatte det från 1870-talet vid Björngårdsgatan på Södermalm. Produktionen av flerbostadshus fortsatte under 1950- och 60-talen, bland annat i form av lamellhus i Blackeberg, punkthus i Hässelby och ett stort område med ett 20-tal lameller och skivhus, med fasader i puts och tegel, i ett kuperat naturområde i Edsberg i Sollentuna (kv. Solhjulet). Kv Älgen 24 på Östermalm, ritades vid mitten av 1960-talet och har till sin gestaltning stora likheter med det nu aktuella kv Pahl 11 på Södermalm som stod färdigt ett tiotal år senare.

Ovan t v Maximteatern vid Karlaplan som byggdes 1945-46. Källa: Wikipedia.

Längst t h kv Älgen 24 på Brahegatan 45-49 från 1962-65. Källa: Wikipedia.

T h Porträtt av Ernst Grönwall. Källa: Wikipedia.

NULÄGE OCH KARAKTÄRISERING

Planstruktur

Lindhagenplanens rätvinkliga struktur präglar området som helhet.

Hus i linje med gatan utgör en näst intill regel utan undantag i området. Kv Pahl 11 är undantaget som bekräftar regeln med en indragen och växtförsedd förgårdsmark.

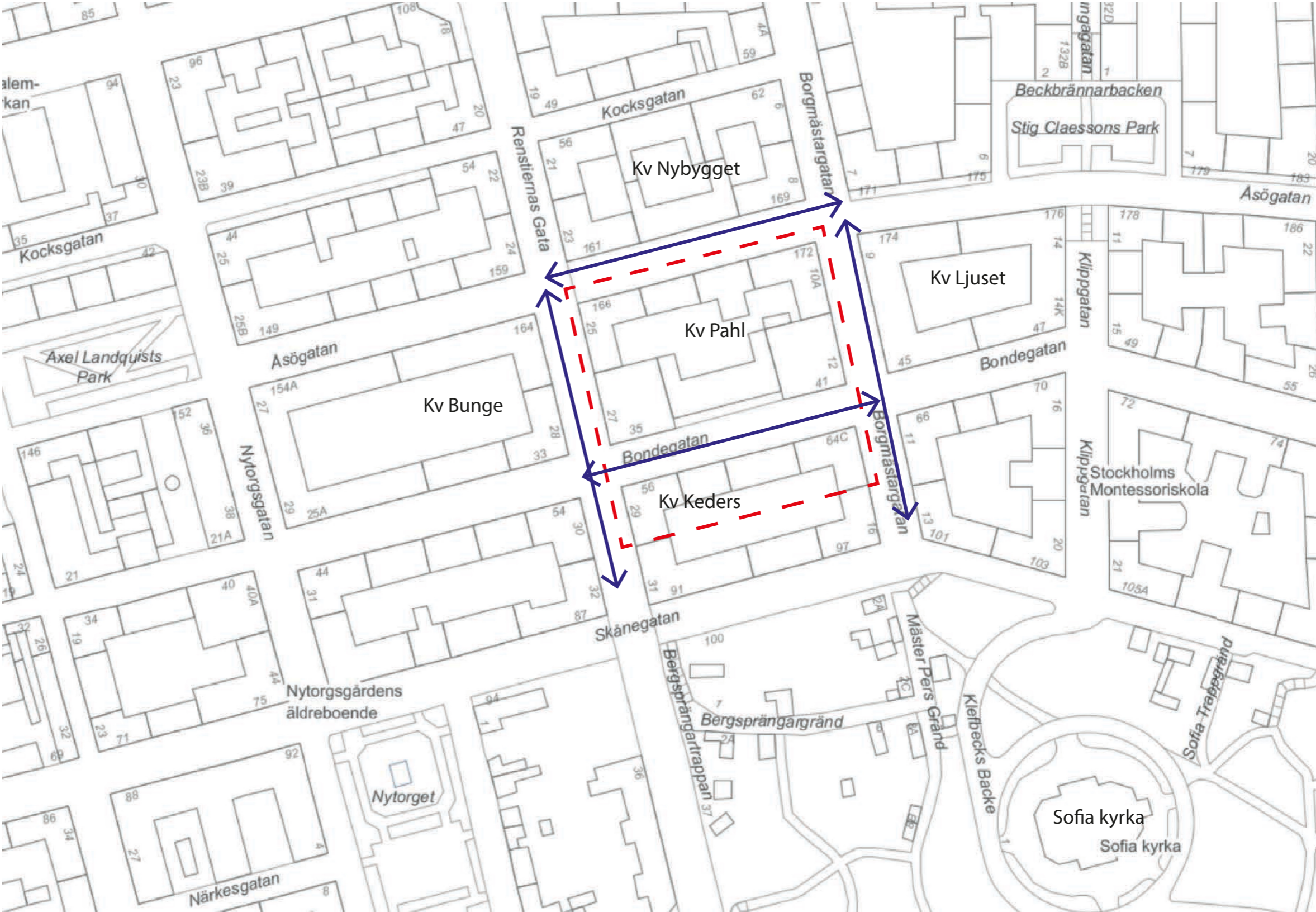
Närområdet

Närområdet består till största delen av bostadshus av stenstadskaraktär där de äldsta är från 1880-talet och de nyaste från 1970-talet. Däremellan har naturligtvis ändringar, ombyggnader och påbyggnader genomförts. I intilliggande Vitabergsparken finns Sofia kyrka som stod färdig 1906 och äldre bevarade rödfärgsmålade arbetarbostäder från 17- och 1800-talet.

Husen har ofta fasader av puts i mustiga jordiga kulörer såsom brunt, terrakotta, grått och grönt. Den allmänna upplevelsen är att husen håller en gemensam höjd men att fasaderna är varierande. Den likartade färgskalan gör dock att bebyggelsen ändå hålls ihop.

Bottenvåningarna har ofta lokaler med stora skyltfönster och balkonger utåt gatan förekommer men främst på hus från 1930-talet och framåt.

De blå pilarna markerar de gatusträckningar som beskrivs nedan.

Skånegatan norrut med kv Keders till vänster, Vitabergsparken skymtar till höger.

T v Korsningen Skånegatan/Renstiernas gata mot norr, till höger hus från 1930-talet i kv Keders och till vänster hus från 1970-talet i kv Bondeson. I förgrunden syns Bergsprängartrappan.

T h Vy från den nordvästra delen av Vitabergsparken mot Borgmästargatan med kv Keders till vänster och kv Kristallen till höger, båda med hus från 1910-talet.

Bondegatan

Bondegatan är en trafikerad gata med trottoarer och parkering på vardera sidor och rödljus vid korsningen Renstiernas gata.

En lång siktlinje sträcker sig västerut längs Bondegatan med Skatteskrapan i fonden.

Kv Pahl består här av tre hus från 1950-60- och 70-talet, alla med sin tids sparsmakade gestaltning. På 60-talshuset i det östra hörnet finns ett indraget hörn med en pelare, vilket även finns på 50-talshuset på motsvarande sida i väster. Husen står i liv med gatan förutom kv Pahl 11 som skiljer ut sig med sitt indragna läge. Hörnhusens bottenvåningar är uppglasade med kontorslokaler i kv Pahl 3 och i dagsläget restaurang i kv Pahl 6.

På andra sidan Bondegatan, mittemot kv Pahl, finns kv Keders. Här finns två byggnader från 1910-talet, tre stycken från 1930-talet och två stycken från 1960-talet. Husen står i liv med varann och gatan med restauranger och lokaler i bottenvåningen, med undantag i 1960-talshuset som har en sluten karakär med högt sittande fönster. Detta hus bryter också av genom sin plåtklädda fasad med långa fönsterband. De två 30-talshusen är mycket lika varann fränsett kulör där släta putsfasader med regelbunden fönstersättning och bottenvåningar klädda med granit håller dem samman.

Ovan Hörnet Renstiernas gata/ Bodegatan, kv Pahl 6 som byggdes 1958-60 har en sparsmakad karaktär.

1910-talshuset i hörnet Borgmästargatan har en tidstypisk framtoning med rusticeringar i avvikande kulörer, ett brutet markerat hörn och där piano nobile, det finaste våningsplanet, är framhållet med gjutjärnsdetaljer under fönstren.

Vy längs Bondegatan västerut med kv Pahl till höger, kv Keders till vänster och Skatteskrapan i fonden.

Södra delen av Bondegatan i kv Keders, från vänster 1910-tal, 1960-tal och sedan två hus från 1930-talet. En slät och avskalad helhet präglar gatan.

Södra delen av Bondegatan i kv Keders, från korsningen Borgmästargatan. Huset till vänster från 1910-talet har tidstypisk rusticering och gjutjärnsdetaljer under fönstren. Öriga fasader är enklare

Åsögatan

Åsögatan sträcker sig norr om kv Pahl. Här finns lokaler med skyltfönster i vissa av bottenvåningarna medan andra är mer slutna med endast bostadsingångar och mindre fönster. Längs gatan finns trottoar och bilparkeringar på båda sidor.

Husen i kv Pahl 7, 8 och 9 har markerade bottenvåningar, burspråk och indragna vindsvåningar i tidstypisk stil. Alla har genom åren fått förenklade fasader genom att pilastrar, rusticingar och andra ornament togs bort under 1930- och 40-talet.

Både nr 7 och 8 har dessutom byggts på under 2000-talet, vilket har lett till en jämnare takhöjdsnivå i kvarteret. Det sk Pelarhuset, i hörnet skiljer här ut sig markant med en mycket artikulerad och detaljrik 1800-talsfasad som genomgått få förändringar över åren.

I intilliggande kv Nybygget finns hus från 1900-, 1920- och 1960-talet. Putsfasaderna är enkla och släta i grönt, gult och terrakotta. Husen har lokaler i bottenvåningarna där 60-talshusets är mer slutna och övriga har större skyltfönster för kommersiell verksamhet. Alla hus längs denna sträckning saknar balkonger utåt gatan förutom 1960-talshuset i kv Nybygget i norr.

Västerut skymtar träden i Axel Landströms park och österut det gröna i Stig Claessons park/Beckbrännarparken dit även en rad av träd växer på förgårdsmark längs kv Signalen. Förgårdsmark är generellt mycket ovanligt i området.

Vy österut längs Åsögatan med de påbyggda fastigheterna i Pahl 7 och 8

Vy västerut längs Åsögatan med det s.k. Pelarhuset i Pahl 10 till vänster i bild

Borgmästargatan

Borgmästargatan har i likhet med Åsögatan en mindre andel lokaler med kommersiell verksamhet och istället desto fler kontorslokaler och bostadsentréer.

Bilparkering finns på gatans båda sidor, i fonden mot norr skymtar Stigbergsparken och i söder mynnar gatan ut i Vitabergsparken.

Pelarhuset kontrasterar starkt mot det röda 1930-talshuset som sträcker sig över hela den västra delen av kv Ljuset. Huset har en slät putsad fasad i rött med en hög horisontellt orienterad bottenvåning med ovanligt stora glaspartier och långsträckta balkonger över hörn. Mittemot finns 1960-talshuset i kv Pahl 3 som med sin enkla utformning speglar huset i kv Ljuset.

Ovan Vy längs Borgmästargatan mot söder. Det sk Pelarhuset i kv Pahl 10 har en välbevarad och helt annan karaktär än resten av husen i kvarteret.

T h Borgmästargatan mot norr. 1960-talshus i kv Pahl 3 har en enkel utformning med burspråk som enda utsmyckning.

Vy längs Borgmästargatan mot söder med kv Ljuset till vänster. En arbetarbostad på Mäster Pers gränd skymtar längst bort i Vitabergsparken.

Renstiernas gata

Renstiernas gata, som är förbunden med både Folkungagatan och Ringvägen, är starkt trafikerad och har betongstensbelagda trottoarer på vardera sida.

Kvarteret Pahl vetter här mot två av husen i kv Bunge, det sydligaste från 1880-talet och det norra från sent 1970-tal, båda med 6 våningar. 1970-talshusets norra hörn är indraget och markeras uppåt av en torn-uppbyggnad. Hela bottenvåningen har stora skyltfönster och stensockeln sträcker sig över två våningar. Fönstren har en liggande orientering med mittpost medan enkla burspråk med spröjsade fönster bryter av. Huset har överlag en postmodernistisk pägel.

Huset från 1880-talet har släta avskalade fasader, fönster med t-post och lokaler med stora fönster i bottenvåningen. Det södra hörnet är avfasat och den översta våningen är indragen.

Höjdmässigt förhåller sig husen likadant till varandra i och med påbyggnaden av huset i kv Pahl 7. Påbyggnaden gör att huset har fått en likadan höjd som intilliggande fastigheter liksom husen i kv Bunge på andra sidan gatan.

Färgskalan är här relativt enhetlig i ljusa beige och jordfärgade toner vilket ger ett sammanhållet intryck.

Kv Pahl 7 i hörnet Renstiernas gata/Åsögatan, ett hus som fick rivningslov på 60-talet men som aldrig revs och sedan byggdes på under 2000-talet.

Huset i hörnet Renstiernas gata/Åsögatan, kv Bunge 9, har en mycket tidig prägel av postmodernism och uppfördes 1978. Källa: Google maps.

Närområdets årsringar

Kvarteren i de närmaste kvarteren kring kv Pahl har försetts med kulörkoder som representerar jämna 10-tal från 1880-1970. Sammanlagt är det 61 fastigheter som kulörmarkerats i kvarteren. Storleken på fastigheterna varierar och en tendens är att de äldre fastigheterna generellt är mindre till storleken och de från 1950-70 är större. Miljön präglas alltså i större utsträckning av byggnader från de senare årtiondena än av de från de förra.

30% (18st) av fastigheterna är uppförda under perioden 1880-1910, vilka ofta har utsmyckade fasader med burspråk, pilastrar och listverk. Resterande 70% (43st) av fastigheterna är uppförda under 1920-1970 vilka präglas av en tilltagande enkelhet och avsaknad av fasaddekorationer. Över hälften av dessa (25st) är uppförda på 1920-30talet.

AVLÄSBARA ÅRSRINGAR

1880-1910

Tack vare placeringar i hörn så finns en tydligt avläsbar årsring som även hör till 1800-talets stadsplan.

1920-30-tal

Det finns en dominans i området av byggnader uppförda under denna period som alla bär en prägel av "international style" med släta, enklare fasader.

1960-70-tal

Större sammanhängande byggnadsvolymer som ofta präglar hela kvarterets längd finns tydligt avläsbar, gärna med en symmetrisk enkelhet. Intrycket förstärks av slätheten och enkelheten i årsringen från 20-30-talet.

Decennielegender i de olika kvarteren i och närmast Pahl.

Kv Pahl 11

EXTERIÖR

Byggnaden i kv Pahl 11 ligger längs Bondegatan. Huset har putsade fasader i beige med en sockelvåning klädd med cementsten med röd/vit/svart stenkross. Fasaden har en strikt symmetri utåt gatan med balkonger och fönstersättning. Balkongerna har fronter av korrugerad vit plåt med överliggare av aluminium. Entrén är ursprunglig av bruneloxerad aluminium och omges av gult tegel som även fortsätter in i entréhallen. De enkla enluftsfnöstren är vita och under senare tid påklädda med aluminium.

Byggnaden är något indragen från gatan och här finns planteringsytor med bl a buskar och träd, sannolikt ursprungliga från 1970-talet. Marken är i övrigt täckt med betongplattor med cirkelmönster. Öster om entrén som finns vid husets mitt har avfallshantering ordnats och här finns även ventilationsluckor av betong som ventilerar källarvåningen. Väster om entrén finns en trappa av betong med ett enkelt pinnräcke av metall som leder till en källarینگång. In- och utfart till garaget sker också här via en port av brun plåt, möjligen utbytt på senare tid.

Mot gården är fasaden veckad genom bur-språk och balkonger. Mot gården finns också lågdelar i väster och öster, vilka har fasader av gul puts och platt tak täckt av singel. Den västra innehåller tvättstuga medan den östra inrymmer kontor.

Det platta taket är täckt av singel och markeras av ett ljust plåtband. Här finns plåtklädda takuppbyggnader och mot öster finns en hög skorsten av gult tegel kvar.

Gårdsmiljön är enkel med stensatt mark av betongplattor med cirkelmönster. Ursprungliga planteringsytor med rhododendron finns intill lågdelar och mot angränsande fastighet och är uppbyggda av betongplattor med frilagd ballast. Här finns även två plastkupor som ger ljusinsläpp till parkeringsgaraget under gården. Ytterligare planteringskärl av cortenstål respektive trä har ordnats samt en sandlåda. Längs husets fasad parkeras cyklar.

INTERIÖR

Endast husets allmänna ytor har besökts. Entréhallen är stor och rymlig med en korsformad plan och direkt genomgång till gårdssidan genom ett likadant ursprungligt entréparti av bruneloxerad aluminium som finns mot gatan. Golvet i entréhallen består av kolmårdsmarmor med nedsänkta skrapgaller innanför dörrarna. Väggarna är av gult tegel i entréhall och släta målade vid korridor. Brunbetsade runda träräcken löper runt hörnen direkt innanför gatuentrén. Närmast gården har gråa postboxar placerats.

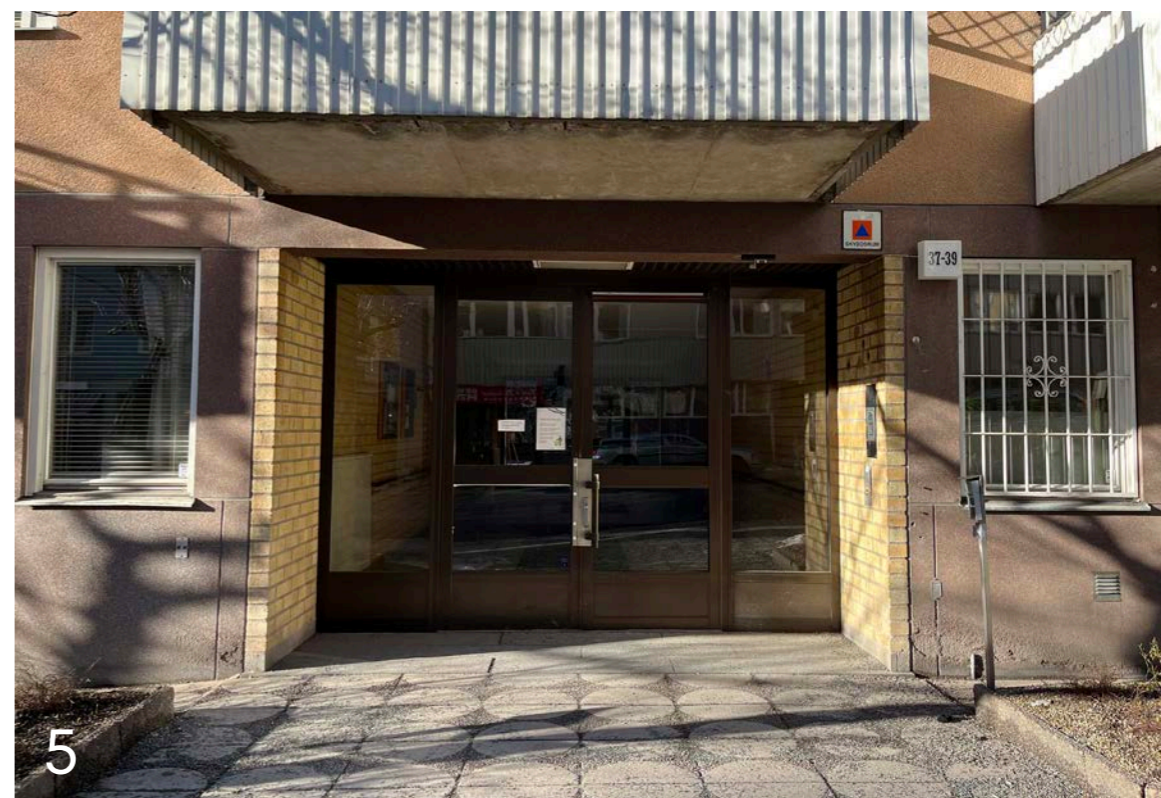
Dörrar till lägenheter är av träfanér och till lokaler och källare m.m. av sgrå målade stålplåt.

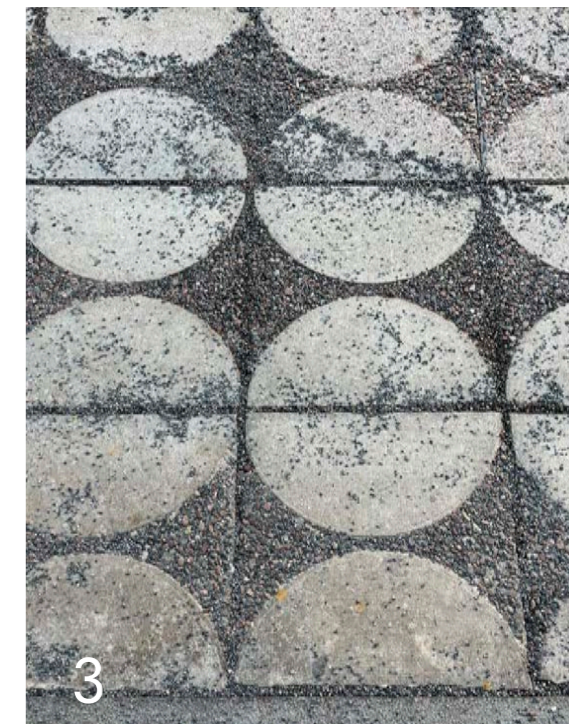

Vy längs Bondegatan österut vid korsningen Renstiernas gata.

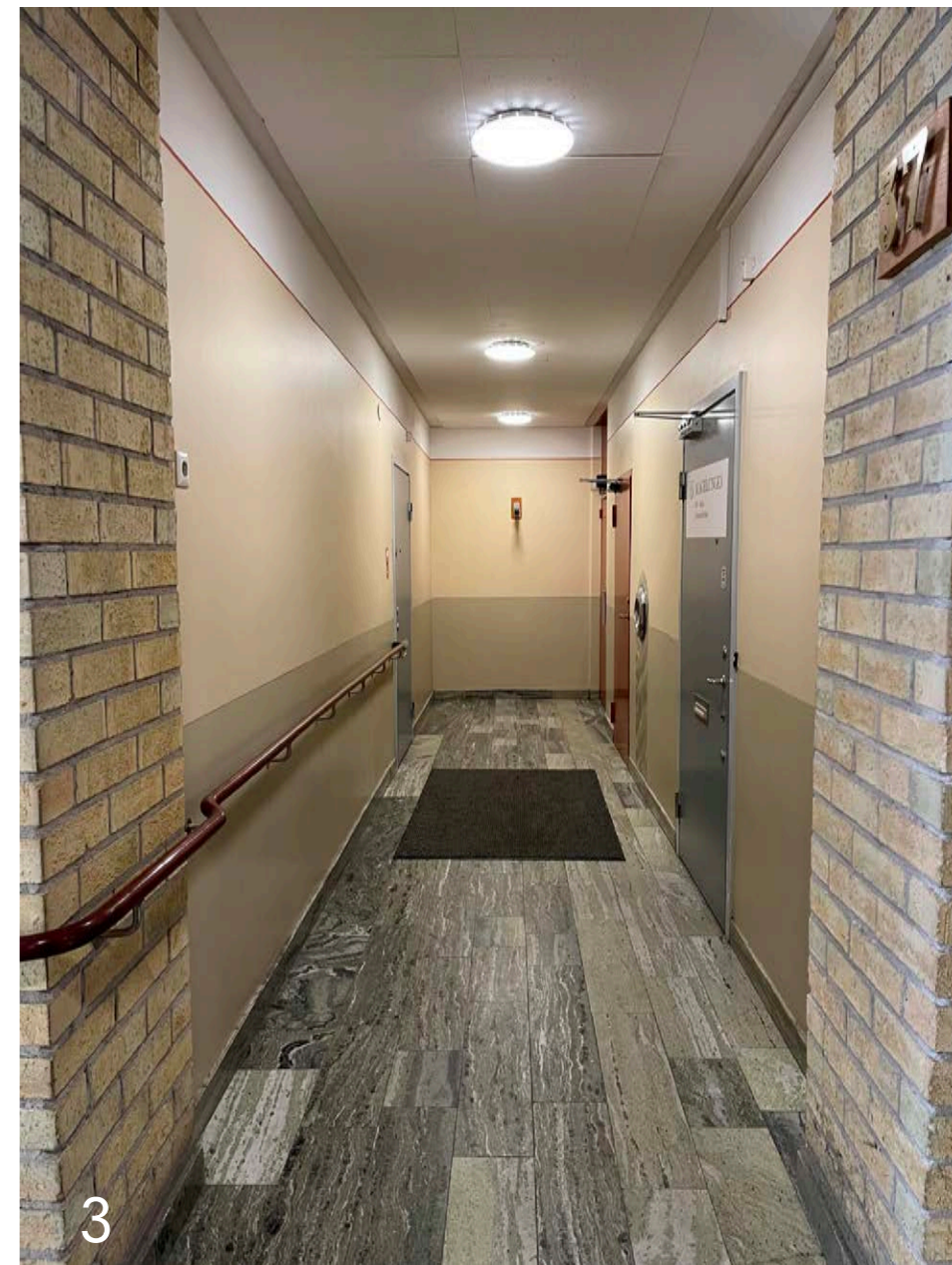
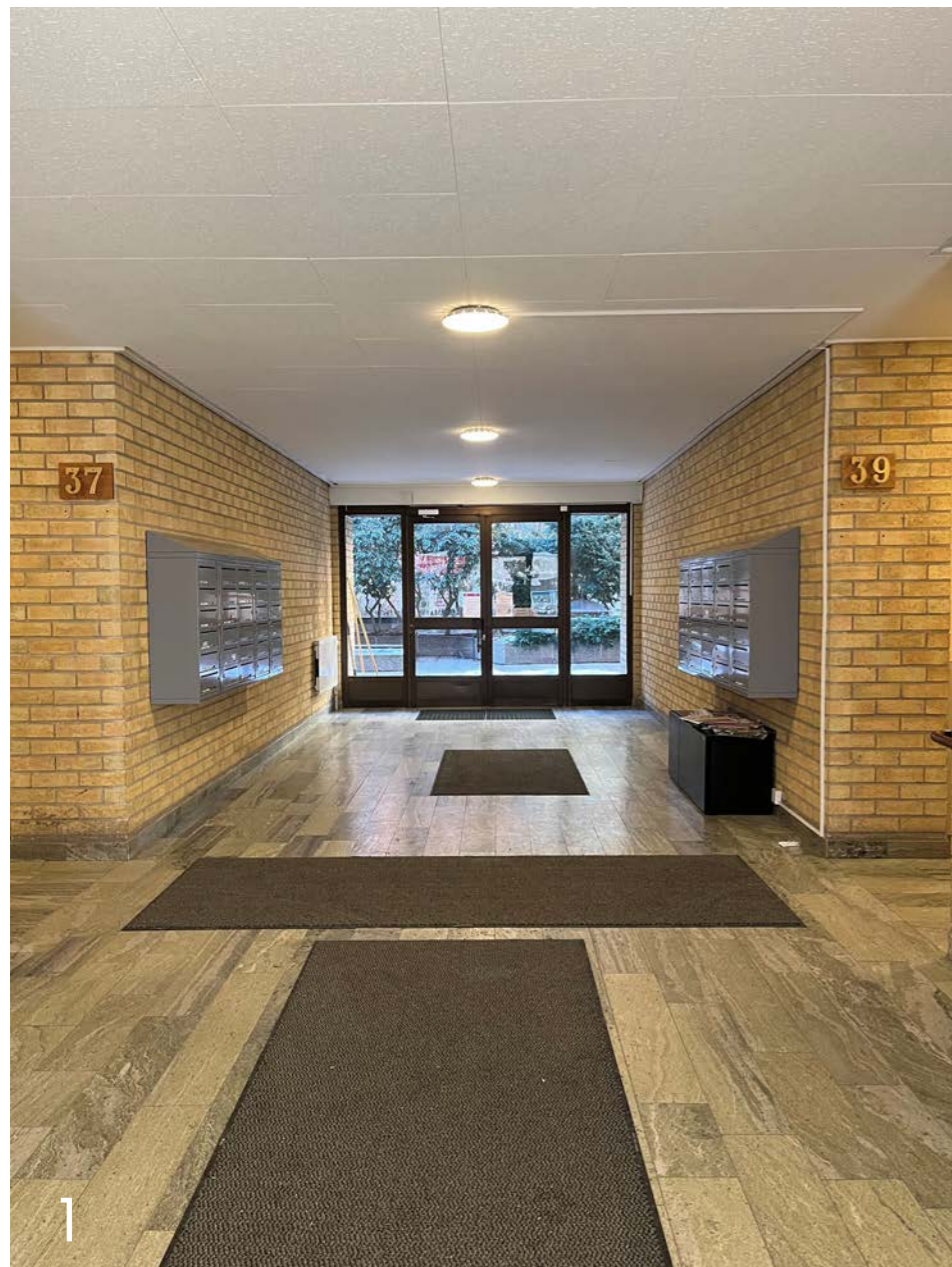

1. Huset har ett indraget läge mot Bondgatan med planteringar i gatuliv.
2. Ut- och infart till garaget sker genom port av brun plåt.
3. Källarnedgång med trappa närmast i bild. Bakom syns planteringar i form av träd och buskar.
4. Planteringsytor mellan hus och gata där även avfallshantering finns. Närmast fasaden ursprunglig stenläggning.
5. Ursprungligt entréparti av bruneloxerad aluminium. Teglet följer med in i entréhallen.

1. Fasaden mot gårdssidan veckar sig genom burspråk och balkonger.
2. Gårdsmiljön mot öster med kontorslokaler i bottenplan och lågdel med fasad av gul puts.
3. Stenbeläggningsen från 1974 har ett cirkelmönster som återkommer.
4. Gårdsmiljö mot nordost där planteringar skärmar av mot intilliggande fastighet.

1. Entrén är rymlig med direkt genomgång mot gården på baksidan där entrépartiet släpper in gott om ljus.
2. Golvet är belagt med kolmårdsmarmor, väggarna är av gult tegel med brunbetsade träräcken som återkommande detalj.
3. Vy mot korridor med ingång till lokaler på bottenplan.

KULTURVÄRDEN

Sofia och östra Södermalm

Östra Södermalm har med sin utpräglade stenstadsstruktur ett högt kulturhistoriskt värde. Den sparade trähusbebyggelsen i Vita bergen ger även området en särskild prägel och berättar om staden före de strikt reglerande planerna.

Stadsdelens sammanhållna och tydligt avläsbara bebyggelse från olika epoker har ett miljöskapande värde. Både den småskaliga bebyggelsen vid Vita bergen med Sofia kyrka i sitt höjdläge och även stenstadens byggnader understryker den naturliga topografin.

Stadsplanen från 1880-talet har lämnat tydligt avläsbara spår i stadsdelen och kan knytas till arkitekturhistoriska värden. Gatorna och kvarterens uppbyggnad tillsammans med bebyggelsens utformning som styrdes av byggnadsstadgan berättar om sin tids stadsplaneideal.

Den samlade bebyggelsen i slutna kvarter är typisk för den klassiska stenstaden och har stora arkitektoniska och stadsbildsmässiga värden. Bebyggelsen har också ett arkitektoniskt värde genom sitt välbevarade och tidstypiska utförande.

Undersökningsområdet

Inom undersökningsområdet finns kulturvärden kopplade till stenstadens utformning genom kvarterens gestaltning och specifika byggnader såsom pelarhusets välbevarade och karaktäristiska och rika arkitektur.

Området utgörs dock främst av bebyggelse uppförd under 1920-1970. De då rådande idealen som främst handlade om enkelhet och avsaknad av fasaddekorationer präglar därför området till stora delar. Byggnader med lokaler eller butiker i bottenvåningen ger levande gaturum.

Här finns också samhällshistoriska värden i nybyggnaderna från 1950-, 60- och 70-talen. Dessa byggnader utgör tydligt avläsbara årsringar och är uttryck för den omfattande rivningsvågen vid denna tid. Exempelen i det specifika kvarteret är flera varav den aktuella fastigheten Pahl 11 är det senast uppförda.

Kv Pahl 11

Huset i kv Pahl 11 har en enkel karaktär med en symmetrisk och rationell utformning i synnerhet mot gatan. Burspråk mot gården ger en mer bearbetad och komplex fasad men med bibehållen symmetri. Byggnaden är ett tidstypiskt exempel på arkitekturen från 1970-tal, dessutom ritat av den kände och välrenommerade arkitekten Ernst Grönwall. Här finns därför ett byggnadshistoriskt värde.

Den fria placeringen av storgårdsmönster med synliga gavlar följer 70-talets stadsplan och visar på dåtidens stadplaneideal, mitt i 1800-talets stenstadsstruktur. Det indragna läget avviker i detta avseende då det inte följer detaljplanen men förstärker det tidstypiska intrycket och upplevelsen.

Återhållen, rationell arkitektur med små accenter i form av entréhallens stengolv och tegelbeklädnader samt vinklade burspråk mot gården, sträng symmetri i fasadgestaltningen och takfotens enkelhet och höjd är karaktärsdrag. Tillsammans med enkla men tidstypiska material och avsaknaden av detaljbearbetning ger detta ett arkitektoniskt värde.

Byggnadens indragna placering skapar en förgårdsmark där ursprungliga planteringar med buskar och träd från 1970-talet finns kvar. Utformningen ger ett grönt inslag i gatumiljön som i övrigt helt saknar planteringar. Byggnadens fria placering i kvarteret med synliga gavlar skapar en öppenhet mot gaturummet. Här bryts stenstadens täthet och grönska tillförs vilket skapar upplevelsevärden.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG KV PAHL 11

- Symmetrisk fasadgestaltning
- Platt tak med tydligt markerad takfot av plåt (ursprungligen svart)
- Fasad av sprutputs med sockel av cementputs med svart och vit stenkross.
- Norrsidans vinklade burspråk
- Förgårdsmark med träd och planteringar
- Ursprunglig mönstrad markbeläggning av betongplattor invid entré och på gård
- Centralt placerad, indragen entré med genomsikt till gården.
- Entrépartier av buneloxeraluminium, original från 1974.
- Entréns gula tegel som fortsätter in i entréhallen
- Entréhall med marmorgolv och brunbetsade träräcken

RÅD INFÖR FÖRÄNDRING

Förgårdsmarken

Det befintliga indraget från trottoaren med plantering på förgårdsmarken avviker längs Bondegatan men förekommer på några andra ställen i närheten, såsom i kv Signalen strax norr om kv Pahl. Längs Bondegatans aktuella sträckning dominerar stenstadens slutna kvarter vilket gör att det något vidgade gaturummet med de gröna inslagen blir miljöskapande. Upplevelsen förstärks med hjälp av de släpp in mot gården som bildats på ömse sida om byggnaden i Pahl 11.

RÅD

Bevara befintligt utförande med en förgårdsmark som miljöskapande resurs med grönt innehåll och ett vidgat gaturum. Tidsskedet och årsringen ges då större legitimitet och får åldras in i gatumiljön.

Gården

Gården nås direkt från den centrala entrén. Markbeläggningen är av mönstrade betongplattor lika entrén med två uppstickande ljusbrunnar till garaget. På vardera sidor finns envånings flyglar med platt tak och med entréer och fönster in mot gården. Gårdens gestaltning, placering och sammanhang motsvarar ursprungligt utförande men bedöms inte vara av betydelse för gårdsmiljön som helhet.

En kvalitet som upplevs som positiv är entrén till trapphallen/entrén med passagen från gatan som är bred, öppen och ljus. Även kontakten med dagsljuset på gården ger en positiv kvalitet.

RÅD

En överbyggnad av gården motsvarande detaljplanens lydelse påverkar upplevelsen av gården men bedöms inte påverka några väsentliga karaktärsdrag.

Ljusflödet från båda håll genom husets entrépassage utgör en upplevelsemässig kvalitet i byggnaden och bör beaktas.

Ett bevarande av de tidstypiska, mönstrade betongplattorna alternativt demontering och återanvändning.

Takpåbyggnad

Taket har idag en beläggning av papp med naturgrus med en bred plåtklädd takfot samt två plåtklädda uppbyggnader för hissmekanik och ventilation. Plåten har enligt Stadsmuseets inventering från 1977 varit svart. På gaveln mot öster finns en skorsten av gult tegel bevarad för den ursprungliga oljepannan för uppvärmning.

RÅD

Takets platta karaktär med invändig avvattnning utgör ett karaktärsdrag som är betydelsefullt för upplevelsen av byggnaden.

Nya kompletteringar bör även beakta den raka och markerade avslutningen av taket och med fördel även ha en platt takform.

Fasadens utförande, gestaltning

Byggnadens mörkröda sockel i cementputs med stenkross och rödgula sprutputs motsvarar troligen ursprungligt utförande och är starkt karaktärsskapande. Balkongernas aluminiumräcken och plåtbeklädnader av brutet vita korrugerade plåtar likaså. Fönstren har försetts med nya ytterbågar av aluminium och takfoten har klätts om med plåt i brutet vitt utförande, ursprungligen svart. I alla delar finns en symmetri i fasadgestaltningen.

RÅD

Vid renovering finns anledning att ansluta till befintligt utförande i material och kulörval, utom i takfotens plåt som kan återta en svart kulör, lika ursprungligt.

Skala och höjd i kvarteret

Mot Bondegatan dominerar byggnader från 1960 och -70-talen med ett tidstypiskt formspråk och skala. Pahl 11 har här en något lägre höjd och med fristående placering. Byggnaderna mot Åsögatan uppvisar en mer varierad bild men med påtagligt förändrade volymer och gestaltningar. Fastigheterna i kv Pahl 7 och 8 har även byggts på under 2000-talet vilket resulterat i en hög och relativt jämn kvartershöjd mot norr.

RÅD

Huset i kv Pahl 11 har ett strikt och symmetriskt uttryck mot Bondegatan där det platta taket utgör ett tydligt avslut uppåt utan synliga påbyggnader. Om huset får en påbyggnad bör detta förhållande beaktas.

KÄLLOR

Tryckta källor

Pihl Atmér, Ann Katrin, Södermalm - husen, historien, människorna. Stockholm 2019

Otryckta källor

Byälsvägen i Bagarmossen, Kulturmiljöutredning, Nyréns 2021-05-28

Kv Persikan, Kulturmiljöanalys, Lisa Sundström, Tengbom 2015

Arkiv

Digitalt museum, Stockholms stadsmuseums digitala arkiv

Stockholmskällan

Stadsbyggnadsnämndens arkiv, Stockholms stad

Kartor

Lantmäteriet, Historiska kartor

Stockholmskällan